

Andreja Bole
bole.andreja@gmail.com

UDK 821.112.2.09-992"15/16":930.85(47)
DOI: 10.4312/vestnik.5.57-66

PODOBE TUJEGA V IZBRANIH NEMŠKIH POTOPISIH 16. IN 17. STOLETJA

1 UVOD

Potopisi iz preteklih stoletij, še posebno po velikih odkritjih iztekajočega se 15. in 16. stoletja, veljajo za bogate zbirke tedanjega znanja o svetu. Pričajo namreč o tujih deželah, ljudstvih, navadah in običajih ter premikajo meje geografskega, kartografskega znanja in širijo obzorja tistim, ki ostajajo doma. Iz opisov tujega, pri čemer mislimo prvenstveno na kulturne, politične, verske in geografske značilnosti neke ciljni publiko neznane dežele, nastaja bolj ali manj kompleksen mozaik podob Drugega. V pričujočem prispevku velja pozornost podobi Rusije in Rusov v *Moscovii der Hauptstat in Reissen*³¹ Sigismunda von Herbersteina in *Vermehrte Neue Beschreibung der Muscovitischen und Persischen Reyse*³² Adama Oleariusa. Preden se posvetimo podobi Rusov v izbranih nemških zgodnjenovoveških in baročnih potopisih, je potrebno poskusiti sicer izmuzljivi pojem podobe teoretsko zamejiti.

1.1 Podobe tujega v imagologiji

Imagologija je disciplina primerjalne književnosti, ki raziskuje podobe različnih narodov oz. etničnih skupin v določeni literaturi. Pojem podobe Daniel-Henri Pageaux opredeli kot:

predstav[o] kulturne resničnosti, s katero posameznik ali skupina, ki sta jo oblikovala (oziroma, ki jim je ta resničnost skupna ali ki skrbijo za njihovo širitev), razkrivata in izražata kulturni in ideološki prostor, v katerem sta. (Pageaux 2008: 20)

Podoba je torej razpeta med Drugim, tujo kulturno resničnostjo, ki jo avtor želi praviloma temeljito in verodostojno prikazati, in lastno (pogosto superiorno) pozicijo na

31 Po izjemnem odzivu leta 1549 izdanega, v latinščini napisanega potopisa *Rerum Moscoviticarum Commentarii*, Herberstein leta 1557 izda nemški prevod potopisa z naslovom *Moscovia der Hauptstat in Reissen*, okrajšano *Moscovia*. Pričujoči članek povzema in citira iz sinoptične izdaje z naslovom *Rerum Moscoviticarum Commentarii*, ki jo je s sodelavci uredil in leta 2007 izdal Frank Kämpfer. V prispevku uporabljam naslov *Moscovia*, ker želim poudariti, da se članek navezuje na nemško besedilo znotraj te izdaje, zaradi same preglednosti pa citate označujem z okrajšavo *RMC*.

32 V nadaljevanju bo *Vermehrte Neue Beschreibung der Muscovitischen und Persischen Reyse* zapisana v okrajšani obliki *VNB*.

kulturnem zemljevidu sveta. Kljub stremenju k objektivnemu prikazovanju podob tujih dežel in ljudstev v nemških zgodnjenovoveških in baročnih potopisih, jih je potrebno razumeti kot konstrukte znotraj literarnih meja, ki so le delni analogoni resničnosti. Imagoških podob ne smemo preprosto enačiti z resničnostjo, četudi so z njo povezane v referenčnem smislu, saj podoba Drugega ustreza neki že obstoječi ideji, shemi ali sistemu vrednot znotraj opazujoče kulture. Joep Leersen definicijo podobe, ki nastane *med dvema ognjema*, t.j. med lastnim in tujim, dopolni sledeče:

They are tropes, commonplaces, obtain familiarity by dint of repetition and mutual resemblance: and in each case this means that whenever we encounter an individual instance of a national characterization, the primary reference is not to empirical reality, but to an intertext, a sounding-board, of other related textual instances. (Leersen 2007: 26)

Podob v literarnem kontekstu ne moremo omejiti na splošno veljavne, empirično preverjene oznake, pač pa jih lahko razumemo kot skupek vtisov in mnenj opazujočega. Tudi takrat, ko se do opazovane kulture opredeljuje negativno in jo celo zanika, se nanjo navezuje. Kajti govoriti o tujem, pomeni govoriti o sebi (prim. Pageaux 2008: 23). Pri nastajanju podobe Drugega postavi opazujoči tudi sebe in svojo pozicijo v prostoru in času na ogled. Za imagologijo je dihotomija, ki gradi ali podira most med podobami lastnega (*self-images* ali *auto-images*) in Drugega (*hetero-images*), zgrajena na osnovi narodne pripadnosti (prim. Leersen 2007: 27). Če slednje konkretiziramo: Sigismund von Herberstein v *Moscovii* in Adam Olearius v *VNB* predstavita podobo različnih narodov, pri čemer se pričujoči prispevek osredotoča na podobo Rusa, hkrati pa ponudita nič manj kompleksno (in problematično) kategorijo Nemca. Ob bok narodni pripadnosti Stefan Deeg postavi še družinsko poreklo, stopnjo izobrazbe in poklic. Drugače povedano: pomembna sta socialni status in funkcija opazujočega v lastni kulturi (prim. Deeg 1992: 167). Tako Herberstein kot Olearius se na potovanje podata kot člana diplomatske odprave, z namenom vzpostaviti politične stike s tedanjimi ruskimi carji. Visoko izobražena, *civilizirana* in polna entuziazma se podata na pot v Rusijo³³, ki je v evropskih krogih veljala za eksotično deželo. Zaradi specifične zgodovinskega trenutka so podobe in entitete, na katere se nanašajo, spremenljive, večpomenske in tako v različnih zgodovinskih kontekstih različno skonstruirane.

V danem zgodovinskem trenutku in v dani kulturi o drugem ni mogoče povedati ali napisati česar koli. Imagoška besedila delno sledijo nekemu programu, nekatera so celo enkodirana, tako da jih lahko bralstvo bolj ali manj

³³ Herbersteinov cilj je dvor ruskega carja Vasilija III., medtem ko je obisk pri carju Mihaelu Fedoroviču (Romanovu) za Adama Oleariusa le vmesni, a nujni postanek na poti do perzijskega šaha v Isfahanu.

neposredno tudi razume, saj govori o drugem niso brezštevilni, ampak je njihovo število, če se izrazimo kot zgodovinarji, določljivo in zaporedljivo v nize. (Pageaux 2008: 24)

Nemec ali Rus se tako v očeh francoskih piscev skozi čas precej spreminjata glede na politični, ekonomski in diplomatski zgodovinski trenutek, v katerem se nahajata. Da bi podobo Rusa, ki nastane v Herbersteinovi *Moscovii* in Oleariusovi *VNB*, čimbolj plastično prikazali, ne smemo spregledati dimenzij tujega znotraj literarnih meja.

1.2 Dimenzije tujega v potopisih

Imagološke podobe nastanejo v stiku lastne kulturne resničnosti z Drug(ačn)im, tujim; vendar se za vsakega potujočega tuje začne na drugi točki. Čeprav je meja med lastnim in tujim gibljiva, Stefan Deeg (1992) povzame glavne indikatorje za prehod meje v naslednje kategorije:

- jezik
- klima
- vera in izobraževanje
- kultura in tradicija kot zgodovinovtorni sili
- družbene norme
- vzorci obnašanja in življenjske navade
- politične strukture
- pridobivanje prostora in časovno doživetje.

Avtor navaja časovno in prostorsko oddaljenost od doma kot bistveni element zaznavanja tujega (prim. Deeg 1992: 164), pri čemer so mejniki geografskega prostora reke, vzpetine oz. vsi pojavi, ki terjajo zamenjavo prevoznih sredstev. Določanje meje v prostoru med lastnim in tujim v izbranih potopisih nazorno pokaže, da je zaznavanje meje vedno individualnega značaja in tesno prepleteno z ostalimi navedenimi indikatorji. Tako naša pozornost velja tudi jeziku, tradiciji kot zgodovinovtorni sili, izbranim družbenim normam in vzorcem obnašanja, ki skupaj tvorijo topološko osnovo za nastanek imagoloških podob tujega.

2 PODOBE RUSIJE IN RUSOV V MOSCOVII IN VERMEHRTE NEWE BESCHREIBUNG

Sigismund von Herberstein gradivo za leta 1549 izdan potopis *Rerum Moscoviticarum Commentarii* ter leta 1557 izdani nemški prevod *Moscovio* zbere na dveh potovanjih (1516–1518 in 1526–27), v sklopu katerih opravlja funkcijo poslanika Maksimilijana I. in Karla V., cesarjev Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti. V nasprotju z

večino piscev potopisov, ki Moskovčane prikažejo kot barbare in se iz njihovih slabosti ter lukenj v znanju norčujejo, je Herberstein previden in mil pri presoji njihovega življenjskega stila, moralnih vrednot in stopnje izobrazbe. Na ta način ostaja v stvarnem slogu pri podajanju podob Rusije (Moskve) za Oleariusa in druge avtorje potopisov dolgo nedosegljiv (prim. Leitsch: 162). Nemške zgodnjenovoveške in baročne potopise odlikuje prepletanje tradicije in inovacije: med strategije, brez katerih v potopisih predstavljene podobe tujega pri bralcih zagotovo ne bi doživele tako velikega odmeva in ki nadgradijo srednjeveško potopisno tradicijo, spadajo opisi dogodkov „iz prve roke“: taki torej, ki jih je Herberstein na lastne oči videl, slišal ali jih sam doživel:

[Videl sem] deželo in mesto Moskva, veliko njenih navad in običajev. Spomnim se jih ne iz ene, deset ali dvajsetih, pač pa iz mnogih izjav z obeh potovanj v Rusijo [...] Zato ne poročam zgolj po pripovedovanju, pač pa o tem, kar sem deloma sam videl. (RMC: 26, 56–62 / 68–71)³⁴

Iz srednjeveške potopisne tradicije izvirajo zgodbe o nastanku nekega (tujega) ljudstva – njihov začetek potopisci najraje iščejo v mitološkem ali Božjem. Tudi Herberstein se dotakne izvora Rusov, ki jih na tem mestu sicer označi kot „Slavonisch volck“, kasneje pa oba pojma poistoveti: „O izvoru naroda ne vedo nič več kakor to, kar prikažejo potopisi naslednjih let in sicer, da Slovani (Rusi) pripadajo Jafetovemu ljudstvu in da so se naselili v Podonavju.“ (RMC: 35, 63–69)³⁵ Pri delitvi sveta v biblični tradiciji Jafetu pripada Evropa, zaradi česar se zdi, da Herberstein na osnovi sicer bornih zapisov Rusijo prišteva k evropski celini. Pri opisu ruskih kneževin pride do preobrata v umeščanju Rusije na geografsko karto sveta: „Če torej potegnemo črto od izvira do izliva Dona, bi lahko rekli, da leži Moskva v Aziji in ne v Evropi.“ (RMC: 228, 59–63)³⁶. Vprašanje, ali je Rusija (Moskva) na tej strani meje ali onkraj nje, sproži razmislek o meji med lastno, evropsko resničnostjo in tedaj še eksotično Rusijo. Stefan Deeg navaja jezik kot prvi indikator vstopanja v tuj kulturni prostor. Ker pa se je Herberstein rodil v Vipavi in se je od malih nog učil slovenščine (tedaj windisch), ki mu je v stiku z Rusi prihranila marsikateri nesporazum, postane status jezika kot čuvaja meje med lastnim in tujim vprašljiv oz. potrdi ugotovitev, da je prehajanje meje odvisno od individualne situacije. Če slednjemu prištejemo še Herbersteinovo premišljenost pri podajanju podobe Rusov, ki se po videzu

34 Zaradi boljšega razumevanja slovenskemu prevodu vsakokrat v opombah sledi originalni citat v zgodnjenovoveški nemščini. „[Ich habe] das Lamnd und Stat Mosqua und vil jrer sitten und gebreuch gesehen / gleichwol das merer / nit auß aines / zehen oder zwaintziger ansagen / Sunder auß viler inn baiden Raisen gleichförmig ansagen erjnnert und befunden [...] Darumen ich nit allain von hören sagen / sunder als der es zum thail selbs gesehen hat / khundschaft geben mag.“ (RMC: 26, 56–62 / 68–71)

35 „Von den anfang diser Nation haben sy nit anders dann wie die hernachvolgende jar beschreibungen anzaigen / Nemblich das Slavonisch volck sey auß der Nation Japhet / und hab sich bey der Donaw niedergelassen.“ (RMC: 35, 63–69)

36 „Darumb wan ain Liny von dem ursprung zu dem gmund des Tanais getzogen wurde / möcht man sagen / das die Mosqua in Asia und nit in Europa läge.“ (RMC: 228, 59–63)

komaj razlikujejo od preostalih Evropejcev, a jih od slednjih loči obnašanje: "Ravnala sva se po nemški navadi, se zapletla v prijeten pogovor in se smejala. To je bilo Rusom tako tuje, da niso hoteli verjeti, da pred tem nisva imela nikakršnih stikov," (RMC: 370, 19-25)³⁷, zaznamo njegovo dožemanje Rusov, ki jim je sproščena komunikacija tuja. Spoznavni pogovor z Nemcem Erichom Flamingom poda pozitivno sliko o nemških vzorcih obnašanja: sproščeno vzdušje, prijeten pogovor, ki ga spremlja smeh, kontrastira začudenje Rusov ob dejstvu, da je to prvo srečanje nemških govorcev. Kljub jeziku, morebitni geografski pripadnosti Evropi ter podobnemu videzu Rusi še vedno pripadajo tuji kulturni resničnosti. Le-ta ni več umeščena na rob ekumene in ni poseljena z ljudožerci in drugimi monstroznimi ljudstvi, kot jih prikazuje herefordska *mappa mundi* (prim. Münkler 2010: 40f), pač pa se pojavi tudi v mestnem okolju.

Dobro stoletje zatem (1634, 1636–39 in 1643) se v Rusijo v okviru treh diplomatskih misij poda tudi Adam Olearius. V vlogi tajnika in kasneje dvorskega matematika poleg opisov zgodovine, vere, pravne in finančne ureditve, klime in prebivalstva ponudi tudi podobe iz vsakdanjega življenja: stanovanjske razmere, prehrabene navade, zakonsko in družinsko življenje, osebnostne lastnosti in navade. Podobno kot Herberstein Rusijo sprva opiše kot „enega izmed skrajnih delov Evrope, ki meji na Azijo.“ (VNB: 143)³⁸ Navidezno dopušča torej možnost, da je Rusija pozicionirana znotraj evropskih meja in je tako del širše lastne kulturne resničnosti. Uwe Liszkowski slednje postavi pod vprašaj:

Olearius übernahm aus der westlichen Rußlandliteratur die Stereotypen über die autokratische Tyrannei, die Sklavennatur, die Äußerlichkeit des orthodoxen Glaubens und das rohe Barbarentum der Russen. (Liszkowski 1985: 223)

Podoba barbarske Rusije v nemških potopisih druge polovice 16. stoletja nastane na osnovi vojnih podob in predstave, da so Rusi aziatsko in barbarsko ljudstvo. Negativno prikazana podoba carja Ivana VI. Vasiljeviča Groznega še dodatno poskrbi za splošno veljavnost etikete, ki se v zadnjih desetletjih 16. stoletja dodobra zasidra v zahodnoevropski zavesti, četudi temelji na letakih in tekstih avtorjev, ki opisanega sami niso doživeli. Besedila take vrste so prihajala praviloma iz krogov vojnih sovražnikov Rusije in tako od vsega začetka zaznamovala podobo Rusije v zahodnoevropskih očeh. (prim. Brenner 1990: 95)

Adam Olearius naredi korak naprej h kritičnemu vrednotenju Rusije, a je hkrati še vedno z vsaj eno nogo v lastni kulturni resničnosti, ki Rusiji z negativno konotiranimi opisi nikakor ne prizanaša. Tako opiše odnos Rusov do tujcev:

37 *Wir hielten uns nach Teutschem gebrauch / khamen in freundlichs gespräch und gelächter / das den Moscovitern frembd / vnd sy wolten darumb nit glauben / das wir hievor nit solten khundschaftt miteinander gehabt haben.* (RMC: 370, 19–25)

38 *„einen von den eu[er]sten Theilen Europa an A[us]ien gränzend“* (VNB: 143)

Ker Rusi običajno ravnajo prekanjeno in zahrbtno in med njimi ni medsebojne zvestobe, z lahkoto ugotovimo, kako so naravnani do tujcev in koliko lahko računamo na njihovo zaupnost. (VNB: 189)³⁹

Osebnostne lastnosti ruskega ljudstva omeji na pridevnike „prekanjen, zahrbtn, ošaben in ponosen“ in povzdigne enoplastne oznake v splošno sprejeta dejstva, stereotipe. Avtor v polni zavesti neke vrste univerzalne superiornosti (prim. Geier 2004: 83) barbarstvo Rusov podpre s podobami iz vsakdanjega življenja, kamor sodijo tudi družbene norme in prehrabene navade: “Kot še posebej pijača, ki se ji vdajajo, kot noben drug narod na svetu.” (VNB: 194)⁴⁰ Ne glede na stan, poklic in starost se Rusi predajajo žganju; najverjetneje v nasprotju s pričakovanji bralstva jih Rusinje v tem početju prekašajo: “Ko so opiti moški želeli domov, ženskam še vedno ni bilo dovolj in niso želele vstati ne glede na to, koliko zaušnic so dobile.” (VNB: 196)⁴¹ Na tem mestu velja spomniti na topos pijači predanega Nemca, ki se od Tacitusa⁴² dalje vedno znova pojavlja v umetnosti. Tako tudi t.i. „Völkertafel“, oljna slika anonimnega avtorja iz leta 1720/1730, ki prikazuje lastnosti različnih narodov (prim. Geier 2004: 9); Nemci se tu kratkočasijo s pijačo, Rusi pa prosti čas namenjajo spanju. Opisi so skopi, a prežeti z močno sporočilnostjo. Zamenjujejo bistvo s posploševalnimi pridevki in tako izoblikujejo stereotipe, za katere je značilno, da se nebistveni, kakovostni prilaitek spremeni v bistvo in izražen v sedanjiku pridobi neko splošno veljavnost. (prim. Pageaux 2008: 25f)

Bolj prefinjeno se predanosti pijači loti Herberstein, ki Ruse označi kot mojstre pri nagovarjanju k nazdravljanju ob različnih priložnostih, bodisi na carjevo bodisi na cesarjevo zdravje. Fenomen predajanja pijači velja za kompleksno in trajno pomanjkljivost ruskega narodnega značaja, ki ga od začetka 16. stoletja zasledimo predvsem v neruskih zaznavah ruskih socialnih in kulturnih razmer (prim. Geier 2004: 10). Olearius nadaljuje tradicijo podobe pijanega Rusa, ki ga poleg pijančevanja zaznamuje tudi pomanjkanje bontona. Z ironično in mestoma hudomušno držo se loti ruskega vedenja pri mizi in ga poveže z njihovo divjo, barbarsko naravo: „Posebne vljudnosti in častivrednih navad pri njih ne gre iskati, so precej prikrite.“ (VNB: 192)⁴³

Prav zaradi kontinuitete določenih podob, stereotipov, ki se pojavljajo v izbrani opazujoči kulturi in se vanjo trajno zasidrajo, lahko govorimo o scenariju. Daniel-Henri

39 „Weil dann die Ru[ss]en ihre Ver[s]chlagenheit vnd Hinterli[s]t in vielen Dingen zu gebrauchen pflegen / vnd sich [elb]t vntereinander nicht getrew [eynd / i]t leicht zu erachten was für Gemüther sie zu den Außländern haben / vnd wie man lich ihrer Vertrawligkeit ver[s]ichert wil[le]n kan.“ (VNB: 189)

40 „Wie auch in[s]onderheit die Trunckenheit / der [ie] so [ehr / als keine Nation in der Welt / ergeben.“ (VNB: 194)

41 „Als die Männer wol berau[s]chet wolten nach Hau[s]e gehen / war es den Weibern noch nicht gelegen / vnd wiewol [ie] darüber Ohrfeigen bekamen / wurden [ie] doch dadurch nicht bewogen aufzu[st]ehen.“ (VNB: 196)

42 VNB vsebuje katalog avtorjev, na katere se Olearius navezuje in med njimi najdemo tudi Tacitusa. Lahko si mislimo, da Oleariusu topos pijači predanega Nemca ni bil tuj.

43 „Gro[ß]e Höflichkeit vnd ehrbare Sitten darff man bey jhnen nicht [uchen / [eynd zimlich ver[s]teckt.“ (VNB: 192)

Pageaux ga definira kot težnjo k programiranemu zaporedju pripovednih sekvenc, takih, ki so nujne in ki jih bralci prepoznavajo (prim. Pageaux 2008: 39). Podobo barbarskega Rusa, ki so mu omika, zgodovina in znanost bolj kot ne tuja, uživa pa ob žlahtni kapljici, pozna opazujoča kultura z nemškega govornega območja že vsaj od Herbersteina. Sicer bistroumni in spretni vojaki se za zgodovino in znanost ne zanimajo pretirano, njihovi pogovori se večinoma vrtijo okrog škodoželjnega opravljanja, pohujšljivih tem: „Pripovedujejo najrazličnejše sramotne zgodbe in najboljši je tisti, ki pri tem uganja sramotne norčije z nespodobnimi kretnjami.“ (VNB: 192)⁴⁴ Poudarjena je ruska neotesanost in izrazito nezanimanje za vse, kar Nemci cenijo. Rusi niso samo opazovani, ampak so prisiljeni molčati. Takšno, pozitivno samopodobo in posledično superiorno držo v odnosu do tuje kulturne resničnosti, na katero izvorna kultura gleda zviška, Daniel-Henri Pageaux imenuje fobija. Slednja poleg manije, filije in težnje po poenotenju tvori temeljne odnose med dvema kulturima resničnostima (prim. Pageaux 2008: 41f). Zavračanje, podcenjevanje ruske kulturne resničnosti je toliko bolj zanimiv fenomen, če se spomnimo, da sta avtorja kot predstavnika vsak svoje nemške diplomatske odprave, ki želi z obiskom pri ruskem carju vzpostaviti gospodarsko-politične odnose med Svetim rimskim cesarstvom nemške narodnosti in Rusijo, s predstavniki slednje vsaj v enakovrednem, če ne podrejenem položaju.

3 ZAKLJUČEK

Izbrana potopisa veljata za mejnika raziskovanja Rusije: avtorja opravita pionirsko delo na kartografskem in etnografskem področju, ko zamajeta temelje Ptolemejeve predstave o svetu. Rusija še v Herbersteinovem času velja za eksotično, divjo deželo, ki jo je treba šele raziskati. Olearius Herbersteinov znanstveni pristop pri odkrivanju in opisovanju značilnosti Rusije in sosednjih področij nadgradi in tako kot prvi pravilno določi geografsko lego Kaspijskega jezera. Poleg naštetih kvalitiet sta izbrana potopisa bogata s podobami ljudstev, ki jih avtorja na potovanjih srečata. V pričujočem prispevku so v ospredje stopile imagološke podobe Rusov, ki nastajajo v odnosu opazujočega nemškega izobraženca, poslanika, diplomata, čigar pogled na svet zaznamuje humanistična zahodnoevropska miselnost in divjega, barbarskega ruskega opazovanca, ki ga (so)oblikuje večstoletna mongolska oblast. Izpostavljene podobe Rusije, ki nastanejo v izbranih delih, so izsek iz ruske kulturne resničnosti, kot jo dojemata avtorja v skladu z lastnim duhovnozgodovinskim ozadjem. Geografska lega Rusije in videz približata Rusa evropski kulturni resničnosti, a ga odpor do tujcev, oholo obnašanje pri obedovanju, vsesplošna vdanost pijači ter prostaški

44 “[Sie] Erzehlen allerhand [schandbare Fabeln / vnd wer die größte[n] Zotten vnd Schandpoll[en] darbey zurei[ss]en / vnd [sic] mit leichtfertigen Gebärden heraus zu la[ss]en weiß / der i[st] der beste vnd angenehme[ste].“ (VNB: 192)

pogovori omejujejo na barbarskega divjaka. Heteropodobe nastajajo nujno v odnosu – četudi prikritih – samopodob. Med kvalitete nemškega karakterja poleg zmernosti, strpnosti, prijaznosti in omikanosti šteje Adam Olearius tudi pozitivno naravnost in sposobnost tudi iz slabega izluščiti dobro:

Od tujih ljudstev se lahko, če le hočemo, naučimo kaj dobrega; njihovim krepostnim in hvalevrednim navadam in običajem upravičeno sledimo, če so ti sprijeni ali nespodobni, nas navdajo z odporom in storimo nasprotno. V takem primeru še bolj cenimo sebe in domovino. Tudi od barbarov in zlobnežev se torej lahko naučimo kaj dobrega. (VNB: 2)⁴⁵

V izrekanju pozitivne samopodobe se avtor opre na knjižne in kulturne avtoritete; med drugim povzame Lipsiusovo misel, da le pogumni in plemeniti premorejo dovolj duha, da se osvobodijo zapečkarstva in se podajo na pot. Misel, ki jo Olearius uvodoma nameni bralcem, priča o recipročnem značaju imagoloških podob: govor o Drugem je govor o sebi.

LITERATURA

Primarna literatura

HERBERSTEIN, Sigismund von, 2007: *Rerum Moscoviticarum Commentari*. Synoptische Edition der lateinischen und der deutschen Fassung letzter Hand, Basel 1556 und Wien 1557. Unter der Leitung von Frank Kämpfer, erstellt von Eva Maurer und Andreas Fülberth. Redigiert und herausgegeben von Hermann Beyer-Thoma, München: Osteuropa-Institut.

OLEARIUS, Adam, 1994: *Vermehrte Neue Beschreibung Der Muscovitischen und Persischen Reyse*, Schleswig 1656. The Islamic World in Foreign Travel Accounts, Edited by Fuat Sezgin. Frankfurt/M.: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften.

Sekundarna literatura

BELLER, Manfred/ Leersen, Joep (ur.), 2007: *Imagology*. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey. Amsterdam/ New York, NY: Editions Rodopi B.V.

45 „Man kan von den frembden Völcckern allezeit / wenn man nur wil / etwas gutes lernen; Seynd jhre Sitten und Gebräuche tugendhafft und löblich / folget man jhnen billich / Seynd sie Lasterhafftig / oder stehen jhnen nicht wol an / sol man einen abchew darfür haben / daß Widerpiel thun / und sich und sein Vaterland in solchem fall glückseliger als Jene schätzen. Alßo kan man auch von Barbari[schen und bö]hen Leuten etwas gutes lernen.“ (VNB: 2)

- BRENNER, Peter J., 1990: *Der Reisebericht in der deutschen Literatur*. Ein Forschungsüberblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte. Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur, Sonderhefte. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- DEEG, Stefan, 1992: *Das Eigene und das Andere*. Strategien der Fremddarstellung in Reiseberichten. V: Paul Michel: *Symbolik von Weg und Reise*. Bern/ Berlin/ Frankfurt am Main/ New York/ Paris/ Wien: Lang. 163–192.
- GEIER, Wolfgang, 2004: *Russische Kulturgeschichte in diplomatischen Reiseberichten aus vier Jahrhunderten: Sigmund von Herberstein, Adam Olearius, Friedrich Christian Weber, August von Haxthausen*. Wiesbaden: Harrasowitz.
- LEITSCH, Walter, 1982: *Westeuropäische Reiseberichte über den Moskauer Staat*. V: Antoni Macak, Hans Jürgen Teuteberg (ur.): *Reiseberichte als Quellen europäischer Kulturgeschichte. Aufgaben und Möglichkeiten der historischen Reiseforschung*. Wolfenbüttel: Herzog August Bibliothek. 153–176.
- LISZKOWSKI, Uwe, 1985: *Adam Olearius' Beschreibung des Moskauer Reiches*. V: Mechthild Keller (ur.): *Russen und Rußland aus deutscher Sicht*. München: W. Fink Verlag. 223–247.
- MÜNKLER, Marina, 2010: *Die Wörter und die Fremden: Die monströsen Völker und ihre Lesarten im Mittelalter*. V: Michael Borgolte, Juliane Schiel, Bernd Schneidmüller, Anette Seitz (ur.): *Hybride Kulturen im mittelalterlichen Europa: Vorträge und Workshops einer internationalen Frühlingsschule*, Berlin: Akademie Verlag. 27–50.
- PAGEAUX, Daniel-Henri, 2008: *Imagološke razprave*. Ljubljana: ISH.

POVZETEK

Podobe tujega v nemških potopisih 16. in 17. stoletja

Pričujoči članek prikaže podobo Rusa v izbranih nemških potopisih 16. in 17. stoletja, ki je v očeh zahodnoevropskega izobraženega poslanika neotesan divjaški barbar ter tako ponazori nastanek podob v razmerju med lastno, civilizirano (tu nemško) in tujo, pogosto barbarsko (tu rusko) kulturno resničnostjo.

Ključne besede: podobe tujega / potopis / Herberstein, Olearius / Rusija 16. in 17. stoletja

ABSTRACT

Images of the Other in the German Travel Accounts of the 16th and 17th Century

This paper points out the image of the Russian in the selected German travel accounts of the 16th and 17th century, through the eyes of the West European well-educated legate seen as a savage,

boorish Barbarian. The image of the Russian illustrates the importance of the relationship between the one's own, civilized (here German) and the other, often barbaric (here Russian) cultural reality.

Key words: Images of the Other / Travel Account / Herberstein, Olearius / Russia of the 16th and 17th Century.

ZUSAMMENFASSUNG

Bilder des Fremden in deutschen Reiseberichten des 16. bis 17. Jahrhunderts

Im vorliegenden Beitrag wird das Bild des Russen in ausgewählten deutschen Reiseberichten des 16. und 17. Jahrhunderts dargestellt. Der Russe als fleghafter Wilde in den Augen des westeuropäischen hochgebildeten Gesandten veranschaulicht die Entstehung der Bilder im Verhältnis zwischen der eigenen, zivilisierten (hier deutschen) und der fremden, oft barbarischen (hier russischen) Kulturrealität.

Schlüsselwörter: Bilder des Fremden / Reisebericht / Herberstein, Olearius / Russland des 16. bis 17. Jahrhunderts.